

YAŞLILIKTA AKTİVİTE KURAMI İLE YAŞAMDAN KOPMA KURAMININ KARŞILAŞTIRILMASI* THE COMPARISON OF THE THEORIES ACTIVITY IS SENESCENCE AND RUPTURE FROM LIFE

Akın ÜÇÖK**

Öz

Yaşlılık tanımı yapılması çok zor bir kavramdır çünkü herkesin algısına göre tanımı da değişmektedir. Fakat yapılan çalışmalara bakıldığında en genel anlamıyla yaşlanma hayata genç veda edenler hariç her canlının yaşayacağı tabii bir süreçtir. Son yıllarda dünya nüfusu incelendiğinde yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı giderek artmaktadır. Bu da Dünya ülkeleri açısından yaşlanmanın ya da yaşlılığın bir sosyal sorun olarak ortaya çıkması demektir. Bu kapsamda da literatür incelendiğinde bu alanda bir çok çalışmanın var olduğu görülecektir. Literatürün bu alanda çok sayıda çalışmayı barındırması da tabiki bu alandaki kuramların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir.

Bu çalışmada da bu kuramlardan en temel iki tanesi ele alınarak birbirleriyle karşılaştırılmak suretiyle yaşlılık alanında literatüre bir katkı sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Aktivite Kuramı, Yaşamdan Kopma Kuramı.

Abstract

Senescence is a concept hard to define since its definition depends on the perception of every person but when, the studies are considered with the most general meaning, senescence is a natural process that will be experienced by every living being except the ones which pass away while young when the population of the World is analyzed it is seen that the proportion of the aged population in total population has been growing steadily in the recent years. And this means that growing old or senescence is to become a social problem for the countries of the World. And when the literature is examined it will be seen that there are many researches in this context. And that the literature contains a lot of work in this area surely pioneered the emergence of theories in this area as well.

In this study, by handling the most basic two of these theories and comparing them with each other, a literary contribution will be made in the field of senescence.

Keywords: Senescence, Activity Theory, The Theory of Rupture From Life.

Giriş

Çocukluk, gençlik, erişkinlik nasıl yaşam sürecinin doğal ve zorunlu bir çağı ise yaşlılık ta yaşam sürecinin doğal ve zorunlu bir çağıdır. Yaşlılığa ilişkin sınıflandırma sistemini, yaşlı sağlığının korunmasıyla ilgili olarak Kiev'de 1963 yılında gerçekleşen Dünya Sağlık Örgütü toplantısında görmekteyiz. Bu sistemde 45-59 arası orta yaş, 60-74 arası yaşlı ve 75 yaşın üzeri ileri yaşlı kabul edilmiştir. Genel olarak bakıldığında günümüzde yaşlılık sınırını çoğu kaynak 65 yaş olarak kabul etmektedir. Fakat bu konuda otorite olarak görülen Birleşmiş Milletlerin envanterine bakıldığında 60 yaş kronolojik olarak yaşlanma sınırı olarak belirtilmektedir. Bu durum dikkate alınarak bu çalışmada yaşlılığın başlangıcı 60 yaş olarak ele alınacaktır (Yapıcıoğlu, 2009: 15). Yukarıda da değinildiği üzere yaşlılık sınıflamasında kesin olarak budur denilebilecek bir yaş sınıflaması yoktur. Bundan kaynaklı da otoriteler daha çok hangi yaş grubunu yaşlılığın başlaması olarak almışsa bizde bu çalışmada yaşlılık sınıflamasını o şekilde ele aldık.

Esasında daha çok fizyolojik bir süreç olarak karşımıza çıkan yaşlılık, bir takım ekonomik, sosyal ve psikolojik değişkenlerden çok daha fazla etkilenen ve hatta en yoğun şekilde etkilenen yaşam evresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun, yaşlılığın psikolojik, biyolojik ve sosyolojik boyutu kapsadığından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu üç yaşlanma boyutu:

1. Biyolojik Yaşlılık: Yaşlılığın daha çok vücut organları ve sistemlerindeki yapısal ve işlevsel değişimleri kapsadığını söyleyen yaşlılık boyutudur.
2. Psikolojik Yaşlılık: Yaşlılığın daha çok bireyin gelişim dönemleri içerisinde tecrübeler kazanmasına bağlı olarak oluşan öğrenmeler yani davranış değişikliklerini kapsadığını söyleyen yaşlılık boyutudur.

* Bu makale Kırıkkale Üniversitesi SBE Sosyoloji ABD'de Akın ÜÇÖK tarafından hazırlanan "Yaşlılık Olgusuna Yaşlıların Bakış Açısı ile Sosyolojik Bir Yaklaşım -Ankara'da Kamu ve Özel Huzurevi Örnekleri İle-" başlıklı doktora tez çalışmasından türetilerek hazırlanmıştır.)

** Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

3. Sosyolojik Yaşlanma: Bireyin hayatı boyunca toplumdaki statüsü ve toplumdan beklentisi ile aklındaki toplumla alakalı kurallarının değişime uğramasıyla ilgilidir (Yapıcıoğlu, 2009: 16).

Yukarıda temel olan üç yaşlanma boyutundan bahsedilmiştir. Bunların dışında kronolojik yaşlanma, patolojik yaşlanma ve demografik yaşlanma olmak üzere çok ta temel olmayan yaşlanma boyutları da bulunmaktadır. Kronolojik yaşlanma, yaşanan zamana göre birer yıllık dönemleri dikkate alarak yaşlılık tanımını yapar ve insan hayatında kronolojik yaşın karşılığı kişinin rakam olarak ifade ettiği yaştır. Patolojik yaşlanma ise kronolojik olarak geçen zamanda bireyin yaşadığı patolojik vakaların tamamını içerisine almaktadır. Son olarak demografik yaşlanmadan bahsedecek olursak, toplumda yaşlı bireylerin oransal olarak artmasıdır (Yapıcıoğlu, 2009: 16). Burada yine yaşlanmanın çok fazla boyutta ele alınabileceğinden bahsedilmiştir. Ama genel bir çerçeve çizerek olursak bu boyutlardan en geçerli olanları yukarıda daha detaylı olarak anlatılmıştır. Yaşlanmanın hangi boyutlardan ele alınacağını belirttikten sonra bu kavramın tanımının nasıl yapıldığı konusu da yine çok önem arz etmektedir.

Yaşlanmanın tanımının yapılmasında çok farklı görüşler bulunmaktadır. Burada daha önemli olan yaşlılığın çok iyi bir şekilde anlaşılıp algılanmasıdır. Bunun sağlanması ise yaş ve yaşlı tanımlarının çok iyi anlaşılıp analiz edilmesine bağlıdır (Özcan, 2010: 24). Bu açıdan da literatürde yaşlılık kavramının ne şekilde tanımlandığına tek tek bakmak gerekmektedir. Bu kapsamda hem Türkçe hem de yabancı literatürde yaşlılık kavramının nasıl ele alındığı yaşlılık kavramının anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Türkçe literatürde yaşlı kavramı rakamsal olarak yaşı büyük yani halk dilinde ihtiyar manasında kullanılmaktadır. Yaşlılık ise yukarıda verilen durumun içinde olma yani halk dilinde ihtiyarlama manasında kullanılmaktadır. Yaşlılık, belli bir yaşın üzerine çıkmadan yani genç yaşta hayata veda edenler hariç ölümden hemen önceki son gelişim dönemidir (Akgün, 2004: 53).

Yukarıda da net bir şekilde ifade edildiği gibi yaşlanma hayata genç veda edenler hariç her canlının yaşayacağı tabii bir süreçtir. Fakat çok ilginçtir ki yaşlanma, yaşlılık ve yaşlı gibi kavramlar genelde toplumda olumsuz bir süreç olarak algılanmaktadır. Biyolojik olarak olaya yaklaşacak olursak yaşlanma aslında insanın doğumundan hemen sonra başlamaktadır. Çünkü insan doğduğunda hücreler bölünerek çoğalırlar. Yaşlanmada ise hücre bölünmesi devam etmekle birlikte yavaşlamakta ve kendilerini yenilemeleri biraz daha gecikmektedir. Burada kişinin içerisinde bulunduğu çevresel faktörler süreç üzerinde pozitif ya da negatif etki yapabilmektedir (Şahinoğlu-Pelin, 1998: 39-42)

(Kalaycıoğlu, 2003: 13) çalışmalarda, kişinin kronolojik yaşından ziyade kronolojik yaşa anlamını veren hayat tecrübelerine değer verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yani burada vurgulanan bireyin hangi yaşta olduğundan ziyade bulunduğu yaşa gelene kadar neler yaşadığı ve hangi tecrübeleri edindiği daha fazla dikkate alınmalıdır.

Buraya kadar yaşlılık olgusuna genel olarak biyolojik ve kronolojik olarak değinilmiştir. Fakat yaşlılık olgusunu sadece bu açıardan incelemeyen pek çok çalışma da mevcuttur. Kronolojik ve biyolojik yaş yaşlılığı daha çok niceliksel olarak ele alan yaklaşımlardır. Yaşlılığın çok iyi anlaşılıp analiz edilmesi ancak, psiko-sosyal ve kültürel boyutların beraber incelenmesi ile olanaklı hale gelmektedir (Aközer, 2011: 104)

1. Aktivite Kuramı

Aktivite teorisi ilişki kesme teorisine tepki olarak ortaya çıkartılmış bir teoridir. Kuramın birçok temsilcisi bulunmasına rağmen öne çıkan temsilcileri Bernice L. Neugarten, Sheldon S. Tobin ve Robert J. Havighurst'tur. Bu kişiler toplum bilimcilerdir (Onur, 1991: 190). Bireyi ve bireyler arası iletişimi merkeze alan yani mikro ölçekte bir kuramdır. Aktivite kuramı ilişki kesme kuramının aksine yaşlıların pozitif olarak görülen yönlerini ve bu yönlerin daha da geliştirilmesi gerektiğini destekler. Bunun sağlanmasının yolu ise sosyolojik açıdan analizinin yapıp, yaşlı bireyin kendisini toplumdan soyutlamamasını sağlamaktır. Yani yaşlanan birey yaşlılık dönemine pozitif olarak adapte olup sosyal çevrede yeni birtakım roller edinir ve farklı aktivitelerde bulunur. Yaşlının sosyal çevreye karşı bu uyumunun önemi özellikle emeklilik yani aktif iş yaşamının sona ermesinden sonra değerli hale gelmektedir.

Aktivite teorisi yaşlı bireye etkin olarak hayata katılması gerektiğini söyleyerek, yaşlının toplumun yaşlılık algısının zorladığı sosyal izolasyon tuzağına düşmemesi gerektiğini söyler. Bu kurama göre, kaçınılmaz biyolojik ve sağlıksal değişimler dışında, yaşlı kişiler temelde aynı olan psikolojik ve toplumsal gereksinmeleriyle orta yaşlı kişilerle aynıdır, bu açıdan bakıldığında, yaşlılığı belirleyen toplumsal etkileşim azlığı toplumun yaşlı kişiden elini çekmesinden kaynaklanır. Yaşlı kişi orta yaş etkinliklerini olabildiğince uzun süre korumak ister ve terk etmeye zorlandığı etkinliklerin yerine yenilerini koyar (Onur, 2017: 190).

Diğer bir ifadeyle kişinin yetişkinlikteki davranışları yaşlılıktaki davranış kalıplarını belirler. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi esasında yaşlılarda aktivitenin azalması toplumsal algıdan kaynaklanmaktadır. Toplum yaşlılara zaman harcayıp onlarla ilgilenmekten vazgeçer. Buna rağmen yaşlı birey yetişkinlik dönemindeki davranış ve etkinliklerini sürdürmek ister, kendi isteği dışında yapamadığı ya da yapmaktan vazgeçmek zorunda kaldığı davranışların yerine başkalarını koyar (Emiroğlu, 1995: 28).

Aktivite teorisyenleri, ilişki kesme teorisyenlerinin, yaşlının 60-65 yaşlarında aktivite düzeyinde ve yaşam doyumunda ve mutluluk düzeyinde azalma meydana geldiği düşüncesine katılırlar. Burada karşı çıktıkları husus bu durumun yani işlevlerde meydana gelen azalmanın istenen bir durum olduğu düşüncesidir. Burada yaşlılar yaşlılık döneminde yaşamdan daha fazla haz almazlar ve daha mutlu bir birey olmazlar. Ama yaşlılar yaşamdan daha fazla haz almak için ve daha mutlu olmak için bir takım yollara başvururlar. Bunun sebebi ise yaşlı bireyin yaşamdan kopması yani soyutlanması veya yaşama aktif olarak katılmak istemesi, kişinin geçmiş yaşantı şekli, sosyo-ekonomik durumu ve sağlık koşullarıyla doğrudan ilgilidir. Bundan dolayı yaşlılardan bir kısmı mutluluğu kalabalık ortamlarda ya da çevresiyle beraber olduğunda yakalarken bir kısmı ise yalnız kalmakta ya da onların deyimleriyle kafa dinlemekte bulunmaktadır. Bu açıdan duruma yaklaşıldığında yaşlı bireyin yaşamdan aldığı doyum ve haz, yaşadığı yerin neresi olduğundan çok, kendi aktiviteleriyle ilişkilidir (Onur, 2017: 190).

Aktivite teorisi en sağlıklı yaşlanmanın etkin bir yaşlanma olduğunu öne sürer. Bu sav yaşamdan kopma ya da ilişki kesme kuramı ile taban tabana zıttır. Bu teoriye göre kişinin yetişkinlik gelişim döneminde olduğu gibi yaşlılık gelişim döneminde de bir takım psikolojik ve sosyal ihtiyaçları ve istekleri vardır. İnsanlar yaşları ilerledikçe tıpkı gençlik ve yetişkinliklerindeki gibi aktif kalmaya devam etmek isterler ve ola ki bu isteklerinden bazılarını zorunlu olarak bırakmak durumunda kaldıklarında onların yerine yenilerini koyarlar (Kalaycıoğlu vd., 2003: 10).

Sağlıklı ve düzgün bir yaşlılık dönemi geçirilebilmesi için gerekli olan şey, yaşlıların yaşamdan soyutlanması değil aksine tamamıyla yaşlıların yaşama aktif olarak katılmalarıdır. Yaşlı yaşama aktif olarak katılmıyorsa bunun birkaç nedeni olabilir. Sağlık sorunları, çok yakınlarının kaybı ve yaşlıyı hayata bağlayan bir takım araçların toplum tarafından ortadan kaldırılması bu nedenlerdendir. Bu nedenler yaşlının iradesi dışında gerçekleşen faktörlerdir. Bunlardan dolayı yapılması gereken şey, yaşlıyı hayata bağlayan bu araçların toplum tarafından kaldırılmasını engellemek ya da yani araçlar oluşturarak yaşlının hayata aktif olarak bağlanmasını sağlamaktır (Kalaycıoğlu vd., 2003: 10).

Etkinlik Kuramının en temel kavramlarından bir tanesi 'başarılı yaşlanma' kavramıdır. Yaşlılık literatüründe bu kavram üzerinde oldukça fazla durulduğu görülecektir. Baltes (1993) esasında yaşlılık kavramı ile başarı kavramının anlamları açısından birbirleriyle tamamıyla zıt durduğunu ifade etmektedir. Bunun sebebi olarak ta yaşlılık kavramının daha çok ölüm, yakın akrabasının kaybı ve aktif iş yaşamından kopma gibi olumsuz anlamları ifade ederken, başarı kavramının daha çok kazanma, üstün gelme gibi olumlu anlamları ifade ettiğini belirtmektedir. (Kalaycıoğlu vd., 2003: 10). Bu açıdan yaşlı bireyler için yaşlılık dönemi yaşlının aktif olarak hayata katılmaya devam ettiği yani yaşamdan kopmaması gerektiği bir gelişim dönemi olmalıdır.

Aktivite teorisi, yaşamdan haz almanın ancak yaşama aktif olarak katılmakla mümkün olacağı görüşüne dayanır. Aktivite kuramı, insanın kendisini nasıl düşündüğünün, yaptığı etkinlikleri ya da hayattaki sosyal rolleri ile bağlantılı olduğunu varsayar; yani birey hayatta hangi rolü oynayıp hangi etkinliği yapıyorsa o'dur. Aktivite teorisi yaşlı bireyin hayatının daha önceki gelişim dönemlerinde edindiği sosyal rolleri ve yaşam aktivitelerini devam ettirdiğini savunur. Bu durumun sebebi olarak ise yaşlıların hayatlarının önceki gelişim dönemlerindeki ihtiyaçlara ve edindikleri değerlere sahip olmayı sürdürdüklerini görür (Baran, 2004: 47).

Etkinlik teorisine göre insanın yaşlılık sürecinin sonuna kadar yani hayatının tamamını mutlu ve huzurlu geçirebilmesi için gençlik dönemindeki aktifliğini yaşlılık döneminde de devam ettirilmesi gerekmektedir. Tabi bunun iddia eden bu teoriyi savunanlar kadar da eleştiren bilim insanları vardır. (Tufan, 2001: 40).

Bu kurama göre bireyleri birbirlerinden farklı kılan aralarındaki yaş farkından ziyade aktiflikleridir. Yaşlılıkta pasif olma bireyi toplumdan soyutladığı ve bununla birlikte mutsuzluk yaşamışına sebep olduğu için arzu edilmeyen bir durumdur. Bundan dolayı da yaşlılıkta pasifliğin önlenmesi gerekmektedir. Kişi aktif iş yaşamından koptuğu zamanda da aktifliğini devam ettirmelidir. Bu teori yaşlının ancak bu yolla mutlu ve huzurlu bir yaşlılık geçirebileceğini iddia eder. Birey yaşlandığında, gençlik dönemindeki gibi aktifliğini devam ettirirse, toplumun hala kendisine ihtiyaç duyduğunu

hissedecek ve bu sayede gençliğindeki aktif olduğu dönemde elde ettiği rollerin yerine yenilerini koyarak huzurlu bir yaşam sürebilecektir(Tufan, 2001: 40-41).

Etkinlik teorisinin varsayımlarının günümüz toplumlarında pratiğe geçirildiğini tam anlamıyla söyleyemeyiz ve bu kuramın en çok eleştirilen yönü de budur. Çünkü toplumlarda özellikle de gelenekselci toplumlarda aktif yaşlı kavramı olumsuz bir durum olarak algılanmaktadır. Bu durum da ne kadar olumlu çalışmalar olursa olsun toplumların yaşlıların sosyal uyumunu engellemektedir. Örnek olarak kendi toplumumuzu verebiliriz. Türk toplumunda yaşlının gençler gibi yaşaması ve davranışta bulunması hoş karşılanmayan bir durumdur. Özellikle kadınlar açısından olaya bakıldığında bu daha zor bir durumdur. Nitekim Tufan'ın da (2001: 41) belirttiği gibi, bu teorinin en fazla eleştiriye maruz kaldığı konu, "yaşlı insanı sosyal çevreye yansıtma biçimidir. Devamlı aktif bir yaşlı insan tipini empoze etmeye çalışmaktadır ki, bu da pratikte pek fazla rastlanılan bir durum değildir. Ayrıca her yaşlı eşit imkânlarla sahip olamayacağına göre, bunu (bilerek veya bilmeyerek) gözden kaçırmaktadır. Teorik mantığın odak noktasına yerleştirdiği orta yaşlı ve aktif insanın, yaşlanınca da böyle kalmasını isteyen, fakat bunun uygulamada nasıl olabileceğine kesin bir açıklık getiremeyen Aktivite Teoris'i'nin, bir de sessiz sedasız kabul ettiği ve yine gerçeklerle bağdaşmayan varsayımlarından biri de, genç insanların daima aktif olduklarını kabul etmesidir" demektedir.

Bu başlık altında yapılan çalışmaları özetleyecek olursak, yaşlılık kavramını ve bu gelişim dönemini farklı bakış açılarıyla değerlendiren ve olması gereken yani ideal yaşlılık hayatı tavsiye eden bu teoriler, bireyin huzurlu ve mutlu bir yaşam süreceği en geçerli yaşlılık hayatı ile ilgili arayışları simgelemektedir. Yaşlılıkla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, burada anlatılan teorilerden birini ya da birkaçını dikkate alarak çalışmalarının odağına koymakta; sonuç olarak ta farklı çalışmacıların aynı verileri kullanarak birbirlerinde farklı sonuçlara ya da bunun tam tersi şekilde farklı veriler kullanarak birbirleriyle çok benzer sonuçlara ulaştıkları net bir şekilde görülmektedir. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında duruma yaklaşıldığında incelenen kuram ve teoriler henüz ideal olan yaşlılık hayatının ne olduğuyula ilgili kesin sonuçlara ulaşamamışlardır. Durumun böyle olmasına rağmen tüm bu kuram ve teoriler yaşlıların sosyal yaşama adaptasyonu konusunda toplumlara büyük katkılar da sağlamışlardır ve bu konuda geliştirilen projelere büyük destek olmuşlardır. Bu durum inkâr edilemez bir gerçekliktir. Ülkemizde yaşlı nüfus oranına bakıldığında Avrupa ülkelerine göre bu oran az görünmektedir. Fakat nüfus projeksiyonlarına bakıldığında ileriki yıllarda bu oran giderek artmaktadır ve bu durum da yaşlıların sosyal problemlerinin artmasına neden olmaktadır.

2. Yaşamdan Kopma Kuramı

Yaşamdan geri çekilme kuramı yaşlanan bireyin kimsenin algısı ve baskısı olmadan yani kendi rızası ile sosyal yaşamdan kendini soyutladığını öne sürmektedir. Cumming ve Henry, "sosyolojide fonksiyonalist kurama dayanan yaşamdan geri çekilme ya da kopma kuramına göre yaşlılığa uyum yapmış kişi, toplumsal ve psikolojik bağlarının giderek azalmasını zihinsel olarak kolay kabul eder, toplumsal ve bireysel bakımdan ortaya çıkan değişimlere tepki göstermeden uyum sağlar" (akt. Emiroğlu, 1995: 27). Esasında burada yaşlanan birey sosyal çevreden kendini soyutlayarak bir nevi yalnızlaşmış kendine döner ve bu durum da yaşlanan kişi için hiç te istenmeyen bir durum değildir. Yani aslında sosyal çevreden kopma yani yaşamdan geri çekilme bir takım işlevleri olan bir bakış açısı olarak görülür.

"Hem yaşlı tarafından, hem de toplum tarafından pasif bir karşılayışı simgeleyen bu kabulleniş, sağlıklı bir kabulleniş olarak görülür. Yaşlılıkta yaşam doyumunu ve mutluluk, bu kabullenişle çok yakından ilgilidir: Yaşamın bu gerçeğini görerek kendini aktif yaşamdan çeken yaşlılar, hem daha yüksek yaşam doyumunu ve mutluluk duymakta, hem de daha gerçekçi değerlendirmeler yapabilmektedirler" (Gitmez, 2000: 65).

Elaine Cumming ve William E. Henry'nin ortaya atıp geliştirdiği bu kurama bakıldığında, yaşlanma ve yaşlılık bedensel, toplumsal ve aynı zamanda da psikolojik olarak kademe kademe sosyal hayattan soyutlanma yani geri çekilme süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedensel olarak duruma yaklaşıldığında, bireyler aktivitelerini azaltırlar, tüm enerji ve isteklerini korurlar, psikolojik olarak duruma yaklaşıldığında ise modern dünya ile oluşan bağlarını yaşamın özellikle kendilerini daha çok ilgilendiren alanlarında odaklaştırmaya doğru yönelirler. Yani dış çevrelerine yoğunlaştırdıkları dikkat ve algılarını artık kendi duygu ve hislerinin bulunduğu iç dünyalarına yöneltirler. Toplumsal açıdan olaya yaklaşıldığında çift taraflı bir geri çekilmenin olduğu görülecektir. Bu durumda yaşlı birey ile toplumda bulunan diğer kişiler arasındaki iletişim de azalır. Birey toplumdan kendisini soyutlar, toplum da yaşlıdan kendini soyutlar, ilişik kesme; hem bireyi hem de içerisinde yaşadığı toplumu çaresi olmayan yani tedavi edilemeyen bir hastalığın sonu, sosyal soyutlanmaya daha önceden hazırlayan sürekli ilerleyen ve her iki

taraf için de haz verici bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Yaşlılar açısından geri çekilme yani ilişki kesme, istekli olarak oynadığı rollerin, oluşturulan etkileşimin azaltılması sonucu ortaya çıkan bir süreçtir. Bunun sonucunda da yaşlılar ölümlerine hiç zorlanmadan yüzleşebilirler. Olaya toplum açısından bakılırsa bu durum desteklenir çünkü toplum yaşlılar tarafından geliştirilen bazı işlevleri genç kuşaklara aktarabilir (Onur, 2017: 189).

Tews'e göre (1971) Yaşamdan geri çekilme kuramının ortaya çıkışında kişinin takvimsel yaşı vardır ve kuram bu temel üzerine oturtulmuştur. Bireyin yetişkinlik gelişim döneminde yani halk ağzıyla orta yaşlarda kazandığı rollerden ve aktivitelerden derece derece geri çekilmesini mecburi, doğal ve gerekli olarak değerlendirir. (akt. Tufan, 2001: 41).

Takvimsel olarak değerlendirildiği için "özellikle emeklilikle birlikte rol kaybına uğrayan bireyler, bu kayıplarını yaşama aktif olarak katılıp yeni statüsel kazanımlar elde etmek yerine, kendisini işe 'yaramaz' ve 'yaşlı' hissederek yaşamla olan bağını en aza indirebilip yaşamdan geri çekilebilip sosyal çevreleriyle ilişkilerine koparabilirler. Bu durum yaşlı bireyin sosyal çevresiyle bütünleşmesinde sorunlar yaşamasın yol açabilir" (Baran, 2000: 69).

Yaşamdan geri çekilme teorisi, "hem çok saldırıya uğramış, hem de geniş ölçüde savunulmuştur. Her iki yönde yapılan kesitsel araştırmalar ise kuşak farklılıklarını yaş farklılıklarıyla karıştırma açısından eleştirilmiştir. Öte yandan, en azından 75 yaşın altındakiler için yaşlılık, çeşitli örgütlere gönüllü olarak katılma düzeyinde kararlılık ve süreklilik gösteriyor görünmektedir. Ancak çok yaşlı kişilerin birçok üyeliklerini azalttıkları ve guruplarda etkin katılımdan çekildikleri söylenebilir. Sonuç olarak, ilişki kesme kuramının, yaşlı kişilerin daha önceki yaşamlarının anlamlı yönlerinden ayrılmalarını ve yalıtılmalarını abarttığı ileri sürülebilir" (Onur, 2017: 189-190).

Bu Kuramla ilgili birçok ta eleştiri mevcuttur. Bunların gruplar halinde neler olacağına bakacak olursak üç grupta değerlendirebiliriz. Birinci olarak bireyin yaşamdan kopmasının mecburiyet yani kaçınılmaz olmadığını destekler. İkinci olarak yaşlıların kendilerini sosyal çevreden uzaklaştırarak mutlu ve huzurlu olamadıklarının yapılan akademik ve bilimsel çalışmalarla kanıtlandığını söyler. Üçüncü olarak ise yaşamdan geri çekilmenin toplumsal yapı ve toplumların yaşlılara karşı eğilimleri çerçevesinde derinlemesine analizinin yapılması gerektiğini söyler. (Emiroğlu, 1995: 27).

Yaşamdan geri çekilme teorisi bilim insanları arasında çok şiddetli tartışmaların yaşanmasına sebep olmuş ve bu kuramın destekçileri "geri adım atmak ve kesinlik iddiasından vazgeçip, temel prensiplerinden ödün vermek zorunda kalmışlardır. Yaşlıların toplumdan soyutlanmalarına bilimsel bir zemin hazırlayan bu teori, özellikle gençlerin vicdani rahatsızlıklarını gidermek için icat edilmiş bir araç" (Tufan, 2001: 41) olarak da görülebilir. Batı'da bu kuramın düşüncelerinin değer görmesinin nedeni genç nüfusun toplumun temel ve dinamik gücü olarak görülmesidir.

3. Sonuç

Yaşlılık özellikle ülke nüfuslarının yapısının değişmesiyle beraber önemli hale gelen ve bazen de ciddi bir problem olarak değerlendirilen bir kavramdır. Tabii burada en önemli etken ailenin yapısının değişmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile günümüze doğru yaklaştıkça geleneksellikten modernliğe doğru evrilmiştir. Geleneksel geniş ailede yaşlı evin reisi ve tecrübelerinden faydalanılması gereken birey olarak değerlendirilmekteydi. Ama modern çekirdek aileye geçişle birlikte yaşlının ailedeki konumu değişmiş ve statüsü azalmıştır. Bu da ülkelerde yaşlılığın bir sosyal problem olarak ele alınması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Durum böyle olunca da yaşlılığı farklı açılardan değerlendiren düşünceler ortaya çıkmış ve bu da yaşlılık kuramlarının temelini oluşturmuştur. Bu çalışmada da yine yaşlılığı farklı açılardan ele alan kuramlardan iki tanesi karşılaştırılmıştır.

Yaşlılıkta kuramlar yaşlılık konusunun daha detaylı incelenip daha kolay anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu alanda karşımıza yaşlılığı tamamen birbirine zıt olacak şekilde ele alan iki temel kuram çıkmaktadır. Bunlardan birincisi aktivite teorisidir. Bu teori yaşlıyı sürekli etken ve aktif olarak gördüğün için bilim insanlarınca daha azla desteklenen bir kuramdır. Bu kuramda birey yaşlandığında gençliğinde kendisinde bulunan ama sonradan kaybettiği rolleri ya sürdürerek ya da onların yerine yenisini koyarak sosyal yaşama uyum sağlayacaklardır. Bunun yanında aktivite teorisinin eleştirilen yönleri de mevcuttur. Bunlarda en önemlisi bu kuramın teoride çok olumlu görülmesine rağmen uygulamada yani gerçek hayatta karşılığının olmamasıdır. Bu kuramlardan ikinci temel kuram ise yaşamdan kopma ya da diğer bir isimle yaşamdan ilişki kesme kuramıdır. Bu kuram aktivite teorisinin tam zıttını iddia etmektedir. Yaşlının hayattan kendini soyutlanması fitratla alakalı ve doğal bir durumdur. Yani yaşlının yaşamdan soyutlanması olağan bir durumdur. Yaşlı birey de bunu kabullendiği oranda hayatının geri kalan kısmında

daha rahat ve mutlu bir ömür sürebilir. Bu kuramın aktivite teorisine göre daha çok eleştirildiğini söyleyebiliriz. Eleştirilerin en büyüğü de yaşlılığı ve yaşlıyı pasif bir birey yerine koymasındır.

Kuramlar bir konuyla alakalı olarak yol gösterici olduklarından her biri dikkate alınıp incelenmelidir. Bu çalışmada da net olarak görülmektedir ki özellikle sosyal bilimlerde tek bir doğru yoktur. Burada da bu iki kuram ne doğru ne de yanlıştır. Her ikisinin de katılması gereken ve eleştirilmesi gereken yönleri mevcuttur ve bu her zaman dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Baran-Görgün, Aylin (2000). *Antropoloji ve Yaşlılık*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları
- Baran-Görgün, Aylin (2004). *Yaşlılık / Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler* (Der.: V. Kalıncara), Ankara: Odak İletişim Yay.
- Emiroğlu, Vedia (1995). *Yaşlılık ve Yaşlılığın Sosyal Uyumunu*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Gitmez-Kaçar, Şengül (2000). *Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları, Eğilimleri, Tutum ve Davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji ve Etnoloji (Sosyal Antropoloji) Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kalaycıoğlu, Sibel, Tol, Uğraş Ulaş., Küçükural, Önder., Cengiz Kurtuluş (2003). *Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri*. Ankara: TÜBİTAK Matbaası
- Aközer, Mehmet (2011). Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması. *Aile ve Toplum Dergisi*, S. 27, s.104.
- Onur, Bekir (2017). *Gelişim Psikolojisi (Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özcan, Turan (1998). *Yıl 2040 Yaşlılara Ölüm*. Ankara: Öteki Yayınevi
- Şahinoğlu-Pelin, Serap (1998). Etik Açısından Yaşlılık ve Hekim-Hasta İlişkileri. *Türk Geriatri Dergisi*, S.1, s.39-42.
- Akgün, Seval (2004). Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri. *Türk Geriatri Dergisi*, S.2, s.105-110.
- Tufan, İsmail (2001). “Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, S. 3, s. 27-49.
- Yapıcıoğlu, Arzu (2009). “Modernleşme Süreci ve Yaşlılık: İki Yerleşim Yerinde Modernliğin Yaşlılığa Etkileri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Muğla.